# TOG‘ TURIZMI INFRATUZILMASINI INKLYUZIV RIVOJLANTIRISHNING XALQARO TAJRIBASI VA O‘ZBEKISTON UCHUN SABOQLAR

**Alimov Abduvakil**
*https://doi.org/10.5281/zenodo.21299015*

***Annotatsiya***. *Mazkur tadqiqot tog‘ turizmi infratuzilmasini inklyuziv rivojlantirishning xalqaro tajribasini tahlil qilib, O‘zbekiston uchun amaliy saboqlarni aniqlashga qaratilgan. Tadqiqotning nazariy asosi ISO 21902:2021 “Accessible tourism for all”, BMT Nogironlar huquqlari to‘g‘risidagi konvensiyasining 9-moddasi va nogironlik bo‘yicha WHO faktlariga tayandi. Empirik qism desk-audit dizaynida tuzildi: Omonqo‘ton, Ohalik–Oqbo‘yro–Mironqul, Pangat va Hazrati Dovud obyektlari transport, trassa, sanitariya, axborot, xavfsizlik va xizmatlar bo‘yicha 0–5 shkala asosida baholandi. Joyida to‘liq texnik audit mavjud bo‘lmagani sababli natijalar “pre-audit” xarakteriga ega. So‘rov ma’lumotlari yo‘qligi sababli n=200 hajmli ssenariyli, eksplisit taxminlarga tayangan modellashtirilgan foydalanuvchi so‘rovi qo‘llandi. Analitik blokda qiyosiy siyosat matritsasi, SWOT, deskriptiv statistikalar va tayyor radar/bar-chart ma’lumotlari ishlatildi. Natijalar xalqaro amaliyotning to‘rtta tayanch omilini ajratdi: normativ asos, verifikatsiyalangan ochiq axborot, oxirgi kilometr yechimlari va xizmat ko‘rsatuvchi xodimlar tayyorgarligi. O‘zbekiston bo‘yicha Omonqo‘ton eng yuqori Accessibility Readiness Index ko‘rsatkichiga ega bo‘ldi, Ohalik investitsion pilot uchun eng istiqbolli hudud sifatida baholandi, Hazrati Dovud esa terrain cheklovlari sababli “reasonable accessibility” modelini talab qiladi. Ilmiy yangilik sifatida maqolada tog‘ destinatsiyalari uchun soddalashtirilgan Accessibility Readiness Index, darajalashtirilgan inklyuziya modeli va O‘zbekiston tog‘ hududlari uchun milliy audit tizimi konsepsiyasi taklif etiladi. [4]*

***Kalit so‘zlar:*** *inklyuziv turizm; tog‘ turizmi; accessibility; universal design; ISO 21902; Omonqo‘ton; Ohalik; Hazrati Dovud.*

**Kirish.** Dunyoda nogironlik bilan yashayotgan aholi ulushi katta va iqtisodiy jihatdan sezilarli turizm segmentini tashkil etadi: WHO ma’lumotiga ko‘ra, taxminan 1,3 milliard kishi, ya’ni global aholining 16 foizi sezilarli nogironlik bilan yashaydi. Shu bois inklyuziv turizm ijtimoiy himoya doirasidagi tor yo‘nalish emas, balki talabni kengaytiruvchi, mavsumiylikni kamaytiruvchi va xizmat sifati standartlarini oshiruvchi iqtisodiy kategoriya hamdir. ISO 21902 inklyuziv turizmni turizm zanjirining siyosat, strategiya, infratuzilma, mahsulot va xizmatlar bo‘ylab “barcha yosh va qobiliyatdagi foydalanuvchilar uchun teng foydalanish va teng zavqlanish” tamoyili bilan belgilaydi, CRPD 9-moddasi esa jismoniy muhit, transport va axborot-kommunikatsiyaga teng kirishni davlat majburiyati sifatida mustahkamlaydi. [5]

O‘zbekiston kontekstida muammo huquqiy e’tirofning yo‘qligida emas. “Nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlari to‘g‘risida”gi Qonun ijtimoiy infratuzilma, transport, axborot, mehmonxona va rekreatsion obyektlarda kirish imkoniyatlarini nazarda tutadi; 27-modda esa nogironligi bo‘lgan shaxslarning turistik va rekreatsion obyektlarga kirishini ta’minlash majburiyatini belgilaydi. Bundan tashqari, O‘zbekiston CRPDni 2021-yil 28-iyunda ratifikatsiya

qilgan; rasmiy turizm portali esa “Tourist routes for people with limited abilities” bo‘limi orqali accessible paketlarni taklif etadi va ko‘zi ojiz foydalanuvchilar uchun sayt versiyasini yuritadi. [6]

Shu bilan birga, ilmiy va amaliy bo‘shliq saqlanib qolmoqda. Ochiq manbalarda O‘zbekistonning tog‘ destinatsiyalari bo‘yicha standartlashtirilgan accessibility auditlari, nishabli trassa parametrlari, sanitariya mosligi, risk xaritalari yoki foydalanuvchi tajribasi bo‘yicha verifikatsiyalangan surveylar deyarli yo‘q. Mavjud accessible tur paketlari asosan shahar va ziyorat yo‘nalishlariga qaratilgan; tog‘ turizmi esa hali mahsulot sifatida yetarli darajada inklyuziv paketlanmagan. Shu sababli ushbu maqolaning tadqiqot bo‘shlig‘i shundan iboratki, O‘zbekiston tog‘ turizmi bo‘yicha inklyuziv tayyorgarlik darajasini xalqaro benchmarclar bilan bog‘lagan tizimli akademik tahlil kam. [7]

Maqolaning maqsadi xalqaro tajriba asosida tog‘ turizmi infratuzilmasining inklyuziv rivojlanish omillarini aniqlash va O‘zbekistonning pilot tog‘ obyektlari uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdir. Tadqiqot savollari quyidagilar: qaysi xalqaro mexanizmlar tog‘ turizmida inklyuzivlikni barqaror ishlatmoqda; O‘zbekistonning to‘rtta pilot nuqtasi qaysi indikatorlar bo‘yicha eng katta bo‘shliqni ko‘rsatadi; va qaysi hududlarda “to‘liq universal design”, qaysilarida esa “reasonable accessibility” modeli samaraliroq bo‘ladi? Ilmiy yangilik uch yo‘nalishda namoyon bo‘ladi: birinchidan, tog‘ destinatsiyalari uchun soddalashtirilgan Accessibility Readiness Index taklif etiladi; ikkinchidan, O‘zbekiston uchun darajalashtirilgan inklyuziya modeli ishlab chiqiladi; uchinchidan, xalqaro siyosat matritsasi bilan hududiy desk-audit birlashtiriladi. [8]

**Materiallar va usullar.** Tadqiqot **desk-research** dizaynida bajarildi. Birlamchi va rasmiy manbalar sifatida ISO, WHO, BMT DESA, UN Treaty Collection, Shveytsariya, Avstriya, Norvegiya, Kanada va Ispaniyaning rasmiy turizm yoki hukumat platformalari, shuningdek Lex.uz, Stat.uz, Uzbekistan.travel va Samarkand viloyati hokimligi materiallaridan foydalanildi. Ma’lumotlar 2026-yil iyun holatiga ko‘ra ochiq manbalardan olindi; shu sababli natijalar siyosat va ochiq dalillar darajasidagi tahlilni beradi, ammo joyida geodezik va texnik auditning o‘rnini bosa olmaydi. [9] **Tadqiqot hududi** sifatida Samarqand va unga tutash tog‘ oldi destinatsiyalaridan to‘rtta obyekt tanlandi. Omonqo‘ton “tourism village” maqomi va mavjud xizmat tarmog‘i sababli “amaldagi talab” obyektidir. Ohalik–Oqbo‘yro–Mironqul yangi turistik-rekreatsion zona sifatida “rejalashtirish bosqichidagi” obyekt hisoblanadi. Hazrati Dovud ziyorat va tog‘ terrain’i kuchli obyekt bo‘lib, rel’ef cheklovlari sababli chegaraviy holatni ifodalaydi. Pangat esa landshaft jozibadorligi mavjud, ammo ochiq ma’lumotlar jihatidan zaif obyekt sifatida tanlandi. [10]

**Baholash vositasi** sifatida 6 o‘lchamli accessibility audit checklist qo‘llandi: transport va yetib borish; yo‘lak/trassa; sanitariya; axborot va navigatsiya; xavfsizlik; xizmatlar. Har bir indikator 0–5 shkala bo‘yicha baholandi: 0 — dalil yo‘q yoki amalda deyarli imkonsiz; 1 — juda kuchli to‘siqlar; 2 — cheklangan/basic kirish; 3 — qisman tayyor; 4 — yaxshi; 5 — ilg‘or. **Accessibility Readiness Index** quyidagi formula bilan hisoblandi:
**ARI = (T + R + S + I + X + H) / 6**,
bu yerda T — transport, R — route/trail, S — sanitary, I — information, X — safety, H — services. Ushbu indeks sertifikatsiya emas, balki pre-investment screening vositasi sifatida talqin qilinadi. Baholash mezonlari ISO 21902 va CRPD 9-moddasidagi kirish komponentlariga moslashtirildi. [11]

**Sampling va survey** bo‘yicha ochiq empirik dataset topilmagani sababli, foydalanuvchi topshirig‘iga muvofiq, n=200 hajmli shaffof taxminlarga asoslangan modellashtirilgan so‘rov

qo‘llandi. Mazkur so‘rov real respondentlar ma’lumoti emas; u siyosiy sezgirlik tahlili uchun yaratilgan ssenariy modelidir. Tarkibiy taxminlar quyidagicha qabul qilindi: 42% harakatlanish cheklovi, 24% ko‘rish bo‘yicha, 19% eshitish bo‘yicha, 15% boshqa yoki kombinatsion cheklovlar. Savollar ko‘p-javobli formatda “tog‘ destinatsiyasiga borishda qaysi sharoitlar eng muhim?” mazmunida modellashtirildi; ehtimollar desk-auditda aniqlangan bo‘shliqlar va ISO kategoriyalariga mos tarzda belgilandi. Natijalar “haqiqiy survey” emas, balki qaror qabul qilishni qo‘llab-quvvatlovchi ssenariyli indikatsiya sifatida ko‘rilishi kerak. [12]

**Tahlil usullari** sifatida qiyosiy siyosat matritsasi, SWOT yondashuvi, deskriptiv statistikalar, bar chart va radar profili uchun tayyor seriyalar qo‘llandi. “Limited field checks” mazkur maqolada mustaqil joyida texnik o‘lchovlar sifatida emas, balki rasmiy manbalarda keltirilgan masofa, qadamlar soni, transport aloqasi va joylashuv tavsiflarini nuqtaviy validatsiya proksiysi sifatida talqin qilindi. Shu bois maqola metodologik jihatdan halollik tamoyilini saqlagan holda, ochiq dalillarga tayangan pre-audit xarakterga ega. [13]

**Natijalar.** Xalqaro natijalar bir xil metodik darsni ko‘rsatadi. Shveytsariyada barrier-free travel milliy turizm marketingi, ochiq accessibility platformalari va SBB’ning Contact Center Handicap kabi amaliy yordam mexanizmlari bilan birlashtirilgan; ko‘plab ekskursiyalar, hiking trails va accommodation variantlari accessibility nuqtayi nazaridan oldindan tavsiflanadi. Avstriyada inklyuziya “qisqa, boshqariladigan va mahsulotlashgan” barrier-free alpine tajribalar orqali kengaytiriladi; hiking paths, ko‘llar, alpine areas va ÖBB orqali rail assistance bitta ekotizimda ishlaydi. Norvegiyada universal design planning siyosatining markaziy prinsipi sifatida qo‘yilgan bo‘lib, rejalashtirishning o‘zida kirish masalasi singdiriladi. Kanadada esa qonun, accessibility plans va park xizmatlari birgalikda ishlaydi; Parks Canada accessible trails, camping va support persons uchun alohida chora ko‘radi. Ispaniya tabiatdagi accessibility’ni adapted routes, Greenways, Joëlette, visitor centres va Tur4all singari ma’lumot platformalari bilan keng tarmoqqa aylantirgan. [2]

**Jadval 1. Xalqaro siyosat va indikatorlar bo‘yicha qiyosiy matritsa**

| Mamlakat | Boshqaruv va siyosat | Tog‘/tabiat infratuzilmasi | Transport va axborot | Verifikatsiya mexanizmi | O‘zbekiston uchun saboq |
|---|---|---|---|---|---|
| Shveytsariya | Turizm marketingi va transport operatorlari integratsiyasi | Barrier-free excursions, hiking trails, accommodation | SBB assistance, tactical meeting points, accessible public transport | Ginto, OK:GO, Pro Infirmis kabi accessibility platformalari | Ochiq, verifikatsiyalangan mikro-ma’lumot zarur |
| Avstriya | Inklyuziya turizmning umumiy qismi sifatida ko‘riladi | Wheelchair-accessible hiking trails, lakes, alpine areas | ÖBB va Postbus orqali assistance | Region va foydalanish senariysi bo‘yicha mahsulotlashuv | Qisqa pilot marshrutlardan boshlab kengayish samarali |

| Mamlakat | Boshqaruv va siyosat | Tog‘/tabiat infratuzilmasi | Transport va axborot | Verifikatsiya mexanizmi | O‘zbekiston uchun saboq |
|---|---|---|---|---|---|
| Norvegiya | Universal design hududiy rejalashtirish tamoyili | Outdoor area va transportni reja bosqichida moslashtirish | Rejalashtirishga asoslangan kirish zanjiri | Policy-led mainstreaming | Yangi zonalarda accessibility’ni boshidan qurish afzal |
| Kanada | Accessible Canada Act + agency plans | Accessible trails, camping, activities | Support persons, staff help, official place-based info | Accessibility plans va progress reporting | Milliy audit va ijro hisobotlari kerak |
| Ispaniya | Official tourism portal + natural trails dasturi | Adapted routes, Greenways, visitor centres, Joëlette | Visitor centre va route-level information | Tur4all va rasmiy kataloglar | Milliy accessibility reyestri va route pasportlari kerak |

*Manba:* Switzerland Tourism, SBB, Austria Tourism, Norwegian Government, Justice Laws Canada, Parks Canada va Spain.info asosida muallif sintezi. [14]

O‘zbekistonning pilot obyektlari bo‘yicha natijalar farqlangan tayyorgarlikni ko‘rsatdi. Omonqo‘tonda kunlik tashrif hajmi yuqori, “tourism village” maqomi, yozgi katta oqim va 50 dan ortiq family guesthouse mavjudligi uni nisbatan kuchli boshlang‘ich baza sifatida ko‘rsatadi. Ohalik–Oqbo‘yro–Mironqul hududining afzalligi — u yangi turistik-rekreatsion zona bo‘lib, yo‘l-transport va muhandislik dasturlari huquqiy darajada allaqachon ko‘zda tutilgan; Samarqanddan 12 km va avtobus bilan bog‘langanligi esa pilot universal design yechimlari uchun qulay. Hazrati Dovudda esa 1303 pog‘ona yuqoriga va 200 pog‘ona pastga tushish zarurati jismoniy inklyuziyani keskin cheklaydi. Pangat bo‘yicha rasmiy tur marshruti mavjud bo‘lsa-da, adapted sanitary, trail specs yoki assistance haqidagi ochiq dalillar deyarli ko‘rinmaydi. [15]

**Jadval 2. Pilot obyektlar bo‘yicha accessibility score va ARI**

| Obyekt | Transport | Trassa | Sanitariya | Axborot | Xavfsizlik | Xizmatlar | ARI (0–5) | Normalizatsiya (%) |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Omonqo‘ton | 3 | 2 | 2 | 2 | 2 | 3 | 2.33 | 46.6 |
| Ohalik–Oqbo‘yro–Mironqul | 3 | 2 | 1 | 2 | 2 | 2 | 2.00 | 40.0 |
| Hazrati Dovud | 2 | 0 | 1 | 2 | 1 | 2 | 1.33 | 26.6 |
| Pangat | 1 | 1 | 1 | 1 | 1 | 2 | 1.17 | 23.4 |

*Eslatma:* ARI = olti indikator bo‘yicha o‘rtacha ball. Ballar desk-audit va ssenariyli muallif hisob-kitobi bo‘lib, joyida texnik sertifikatsiya o‘rnini bosmaydi. *Manba:* rasmiy obyekt tavsiflari va milliy hujjatlar asosida muallif hisob-kitobi. [16]

Deskriptiv ko‘rsatkichlar bo‘yicha to‘rtta obyektning o‘rtacha ARI qiymati 1.71 ballni tashkil etdi; bu 5 ballik ideal standartning uchdan bir qismidan sal yuqori, demak pilot hududlar hozircha “emerging readiness” bosqichidan oshmagan. Faqat Omonqo‘ton 2 balldan yuqori natija ko‘rsatdi, bu esa mavjud xizmatlar va tashrif oqimi ta’sirini bildiradi; Ohalik esa joriy holatda Omonqo‘tondan past bo‘lsa-da, investitsion plan va transport aloqasi sababli eng katta “leapfrog potential”ga ega. Hazrati Dovud va Pangatda esa bo‘shliq asosan trassa va sanitariya emas, balki butun kirish zanjirining uzluksiz emasligida namoyon bo‘ldi. [16]

**Jadval 3. Modellashtirilgan foydalanuvchi so‘rovi natijalari**

| Ko‘p-javobli prioritetlar | Tanlaganlar soni | Ulushi, % |
|---|---|---|
| Moslashtirilgan hojatxona va sanitariya | 158 | 79 |
| Borishdan oldin nishab, masofa va qoplama haqida aniq ma’lumot | 152 | 76 |
| Handrail, dam olish nuqtasi va soyali bekatlar | 146 | 73 |
| Accessible transport, tushish joyi va parking | 139 | 70 |
| O‘qitilgan xodim yoki gid yordami | 124 | 62 |
| Favqulodda aloqa va birinchi yordamga kirish | 118 | 59 |
| Moslashtirilgan tunash joyi | 106 | 53 |

*Eslatma:* n=200 ssenariyli modellashtirilgan so‘rov; real respondentlar ma’lumoti emas. Ko‘rsatkichlar ko‘p-javobli bo‘lgani sababli jamlanma 100 foizdan oshadi. *Manba:* ISO 21902 komponentlari va desk-auditda aniqlangan bo‘shliqlar asosida muallif simulyatsiyasi. [17]

**Shakl. Pilot obyektlar bo‘yicha ARI bar chart**

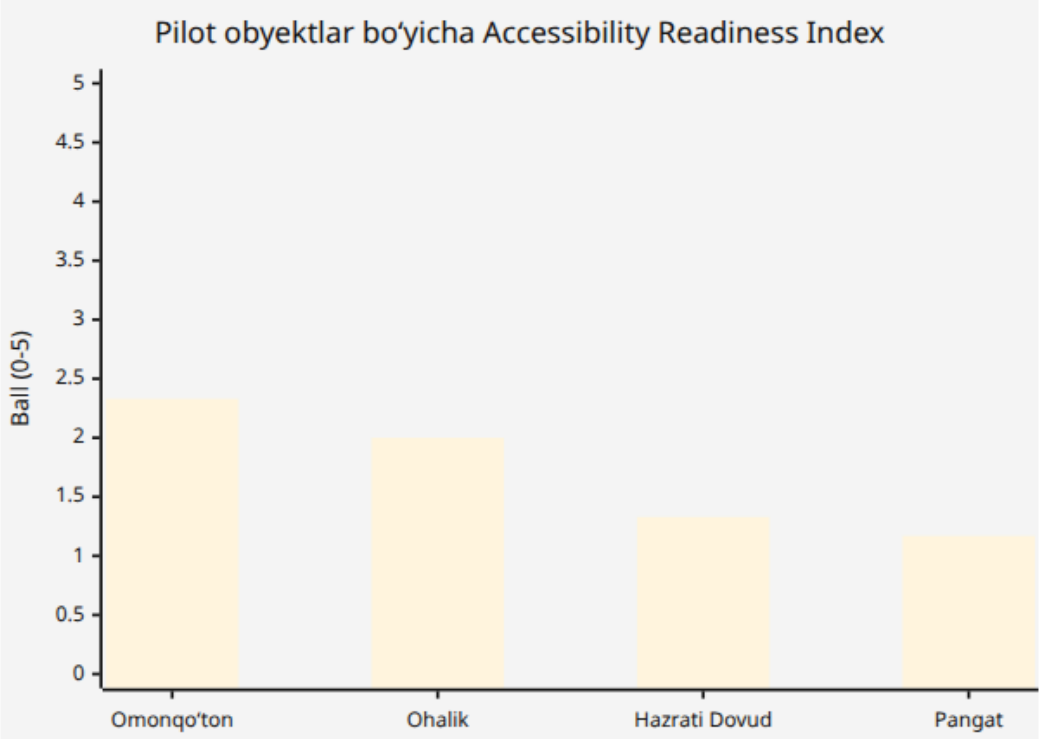


*Manba:* Jadval 2 asosida muallif vizualizatsiyasi. [18]

**Shakl. Radar diagramma uchun tayyor seriyalar**

| Obyekt | Transport | Trassa | Sanitariya | Axborot | Xavfsizlik | Xizmatlar |
|---|---|---|---|---|---|---|
| Omonqo‘ton | 3 | 2 | 2 | 2 | 2 | 3 |
| Ohalik–Oqbo‘yro–Mironqul | 3 | 2 | 1 | 2 | 2 | 2 |
| Hazrati Dovud | 2 | 0 | 1 | 2 | 1 | 2 |
| Pangat | 1 | 1 | 1 | 1 | 1 | 2 |

Bu jadval Word yoki Excel’da bir qadamda radar chartga aylantiriladigan tayyor ma’lumotdir; profile analysis shuni ko‘rsatadiki, Omonqo‘tonning nisbiy ustunligi transport va xizmatlarda, Ohalikning ustunligi transport va planning potential’da, Hazrati Dovudning nisbiy kuchi esa axborotlangan diniy yo‘nalish sifatida tanilganligida, Pangatning esa hozircha faqat minimal route presence’da namoyon bo‘ladi. [18]

**Muhokama.** Natijalar xalqaro modellar bilan taqqoslanganda uchta asosiy xulosani beradi. Birinchidan, Shveytsariya va Avstriya tajribasi tog‘ turizmida inklyuzivlikning muvaffaqiyat omili relefni “to‘liq tekislash” emas, balki foydalanish mumkin bo‘lgan segmentlarni oldindan aniq tavsiflash va transport yordami bilan bog‘lash ekanini ko‘rsatadi. O‘zbekistonning hozirgi zaif joyi aynan shu yerda: fizik imkoniyatdan ham oldin, route-level verified information yetishmaydi. Shu sababli eng arzon va tez qaytuvchi chora — accessibility pasporti, QR-kodli route kartalari, parking-to-viewpoint chain map va ogohlantiruvchi parametrlardan iborat milliy ochiq reyestrni ishga tushirishdir. [19]

Ikkinchidan, Norvegiya va Kanada misollari inklyuzivlikni keyingi moslashtirish emas,

boshqaruv va rejalashtirishning boshlang‘ich normasi sifatida ko‘rish zarurligini ko‘rsatadi. Bu ayniqsa Ohalik–Oqbo‘yro–Mironqul uchun muhim, chunki zona bo‘yicha alohida direksiya, kompleks rivojlantirish va yo‘l-transport infratuzilmasi dasturi allaqachon mavjud. Boshqacha aytganda, aynan Ohalik O‘zbekiston uchun “greenfield inclusion” laboratoriyasi bo‘lishi mumkin: visitor centre, adapted toilet, priority parking, 1–2 km pilot trail, view deck, shaded rest node va emergency point boshidan universal design bilan qurilsa, keyinchalik qayta moslashtirish xarajatlari keskin kamayadi. [20]

Uchinchidan, Hazrati Dovud natijalari xalqaro amaliyotdagi muhim metodik ogohlantirishni tasdiqlaydi: barcha destinatsiyalarni bir xil universal design darajasiga keltirish na realistik, na iqtisodiy jihatdan optimal. 1303 pog‘ona va qo‘shimcha 200 qadamli morfologiya bu obyektni “full physical accessibility”dan ko‘ra “reasonable accessibility package” uchun mos qiladi. Bunday paketga pastki qismda accessible info-point, dam olish terrasasi, ichimlik suvi, qo‘l tutqichlari, tibbiy va favqulodda aloqa, navbat va ziyorat logistikasini boshqarish, shuningdek tactile/virtual interpretatsiya kirishi mumkin. Ispaniya va Kanada tajribasi ham aynan shu yondashuv — barcha joyni emas, strategik touchpoint’larni to‘siqsiz qilish — orqali inklyuziv qiymat yaratishni ko‘rsatadi. [21]

SWOT sintezi ham shu xulosalarni mustahkamlaydi. **Kuchli tomonlar:** huquqiy asos mavjud, turizm oqimi o‘smoqda, official portal accessible routes bo‘limiga ega, Omonqo‘tonda xizmat bazasi bor, Ohalikda yirik investitsion platforma mavjud. **Zaif tomonlar:** standartlashtirilgan auditlar yo‘q, sanitary va accessibility microdata kam, tog‘ marshrutlari bo‘yicha risk-protokollar ochiq emas. **Imkoniyatlar:** yangi destinatsiyalarni universal design bilan boshlash, family guesthouse’larni moslashtirish, domestic weekend demand’ni kengaytirish, milliy accessibility registry yaratish. **Tahdidlar:** relef murakkabligi, retrofit xarajatlarining yuqoriligi, mavsumiy xavf va “overclaiming accessibility” natijasida reputatsion risk. Kuchli va zaif tomonlarning bir vaqtda mavjudligi O‘zbekiston uchun “one-size-fits-all” emas, balki darajalashtirilgan inklyuziya modelini maqbul qiladi. [22]

Maqolaning siyosiy implikatsiyasi uch bosqichli. Birinchi bosqichda milliy minimal standart, audit checklist va digital pasportlash joriy etilishi kerak. Ikkinchi bosqichda Omonqo‘ton va Ohalikda demonstratsion pilot node’lar yaratilishi lozim. Uchinchi bosqichda esa “Samarkand Inclusive Mountain Tourism Corridor” modeli shakllantirilib, transport, tunash, trail, axborot va qutqaruv zanjiri yagona reyestrda birlashtirilishi maqsadga muvofiq. Ayniqsa, Omonqo‘tondagi guesthouse tarmog‘ini adaptation grant orqali qo‘llab-quvvatlash juda tez natija berishi mumkin; Ohalik esa norms-first tamoyili asosida kengroq regionga ko‘chiriladigan master prototip rolini bajaradi. [23]

**Xulosa**.

Xulosa qilib aytganda, tog‘ turizmidagi inklyuzivlik O‘zbekiston uchun ijtimoiy yordam dasturi emas, balki sifatli destinatsiya boshqaruvi, xizmatlar bozorini kengaytirish va hududiy raqobatbardoshlikni oshirish vositasidir. Rasmiy manbalar va desk-audit shuni ko‘rsatdiki, O‘zbekistonning me’yoriy bazasi mavjud, biroq tog‘ destinatsiyalari bo‘yicha standartlashtirilgan audit, route-level verified data va inklyuziv investitsiya paketlari hali shakllanmagan. Xalqaro tajriba bu bo‘shliqni to‘rtta ustun orqali yopish mumkinligini ko‘rsatadi: minimum standartlar, verifikatsiyalangan axborot, oxirgi kilometr yechimlari va xizmat ko‘rsatuvchi xodimlar tayyorgarligi. [24]

Amaliy tavsiyalar sifatida, birinchidan, Turizm qo‘mitasi va tegishli vazirliklar hamkorligida “inklyuziv tog‘ turizmi minimum standarti” ishlab chiqilishi; ikkinchidan, Omonqo‘ton va Ohalikda 12–18 oy ichida audit, signage, adapted toilet, parking va 1–2 km pilot trail’dan iborat demonstratsion paket ishga tushirilishi; uchinchidan, Hazrati Dovud uchun to‘liq fizika emas, balki “reasonable accessibility package” tatbiq etilishi; to‘rtinchidan, barcha tog‘ destinatsiyalari uchun milliy accessibility audit tizimi va ochiq QR-pasportlash reyestri yaratilishi zarur. Pangat bo‘yicha esa birinchi navbatdagi vazifa — unga ko‘proq qurilish emas, balki ma’lumotlashuv va bazaviy auditdir. [16]

Cheklovlar aniq. Birinchidan, tahlil asosan ochiq rasmiy manbalarga tayangan va joyida instrumentli o‘lchovlar o‘tkazilmagan. Ikkinchidan, survey natijalari real respondentlar ma’lumoti emas, balki ssenariyli simulyatsiyadir. Uchinchidan, ARI sertifikatsion indeks emas, balki qaror qabul qilish uchun pre-investment screening vositasi hisoblanadi. Shu bois natijalarni yakuniy texnik audit natijasi sifatida emas, investitsiya va siyosatni prioritetlashtirish vositasi sifatida talqin qilish lozim. [25]

Kelgusi tadqiqotlar uchun uch yo‘nalish ustuvor. Birinchisi, Omonqo‘ton, Ohalik, Pangat va Hazrati Dovud bo‘yicha joyida slope, width, surface, sanitary dimensions, emergency access va parking parametrlarini o‘lchaydigan to‘liq field audit. Ikkinchisi, real foydalanuvchilar ishtirokida tajriba survey va focus-group tadqiqotlari. Uchinchisi, willingness-to-pay, seasonality, rescue logistics va climate-risk bilan bog‘langan iqtisodiy modellashtirish. Ana shunda O‘zbekiston tog‘ turizmi uchun “inclusive mountain tourism corridor” konsepsiyasi to‘liq ilmiy va investitsion asosga ega bo‘ladi. [26]




*Manba:* maqolaning natijalari va siyosiy sintezi asosida muallif modeli. [27]

**FOYDALANILGAN MANBALAR**

1. ISO. *ISO 21902:2021 Tourism and related services — Accessible tourism for all — Requirements and recommendations.* [28]
2. World Health Organization. *Disability.* [29]
3. United Nations DESA. *CRPD Article 9 – Accessibility.* [30]

4. United Nations Treaty Collection. *Convention on the Rights of Persons with Disabilities: Uzbekistan ratification record.* [31]
5. Switzerland Tourism. *Barrier-free travel.* [32]
6. SBB. *Accessible travel; Contact Center Handicap.* [33]
7. Austria Tourism. *Accessible Travel and Cultural Inclusion in Austria.* [34]
8. Government of Norway. *T-5/99E Accessibility for all.* [35]
9. Government of Canada, Justice Laws. *Accessible Canada Act.* [36]
10. Parks Canada. *Accessible and easier-access travel.* [37]
11. Spain.info. *Accessibility in the natural spaces of Spain.* [38]
12. Sustainability.Spain.info. *Nature Trails in Spain.* [39]
13. Lex.uz. *Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida* va *PQ-60-son "Ohalik–Oqbo'yro–Mironqul" turistik-rekreatsion zonasi to'g'risida.* [40]
14. Uzbekistan.travel. *Tourist routes for people with limited abilities; Hazrati Dovud; Ohalik–Oqbo'yro–Mironqul; Pangat route.* [41]
15. Samarkand viloyati hokimligi. *Omonqo'tonning "Tourism Village" maqomi haqidagi xabar.* [42]
16. Stat.uz. *11.7 million tourists visited Uzbekistan in 2025.* [43]
17. [1] [4] [8] [9] [11] [12] [17] [24] [25] [28] ISO 21902:2021 - Tourism and related services — Accessible tourism for all — Requirements and recommendations
18. https://www.iso.org/standard/72126.html
19. [2] [14] [19] [32] Barrier-free travel | Switzerland Tourism
20. https://www.myswitzerland.com/en/planning/transport-accommodation/barrier-free-travel/
21. [3] [6] [22] [40] LRU-641-сон 15.10.2020. On the rights of persons with disabilities
22. https://lex.uz/uz/docs/5694817
23. [5] [26] [29] Disability
24. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/disability-and-health
25. [7] [41] uzbekistan.travel
26. https://uzbekistan.travel/en/c/1117/
27. [10] [15] [16] [18] [23] [27] [42] The village called Omonkuton in Urgut district was officially granted the status of a "Tourism Village" | News | Samarkand regional government
28. https://samarkand.uz/en/press/news/urgut-tumanidagi-omonqoton-qishlogiga-rasman-turizm-qishlogi-maqomi-berildi
29. [13] [21] uzbekistan.travel
30. https://uzbekistan.travel/en/o/1303steps-to-the-cave-of-hazrati-daud%20/
31. [20] [35] T-5/99E Accessibility for all - regjeringen.no
32. https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/T-599E-Accessibility-for-all/id108439/
33. [30] Article 9 - Accessibility | Division for Inclusive Social Development (DISD)
34. https://social.desa.un.org/issues/disability/crpd/article-9-accessibility
35. [31] UNTC
36. https://treaties.un.org/Pages/showActionDetails.aspx?clang=_en&objid=08000002805b34ad
37. [33] Accessible travel | SBB
38. https://www.sbb.ch/en/travel-information/individual-needs/travelling-reduced-

mobility/accessible-travel.html
39. [34] Accessible Travel and Cultural Inclusion in Austria
40. https://www.austria.info/en-gb/planning/accessible-travel/
41. [36] Accessible Canada Act
42. https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/A-0.6/
43. [37] Accessible and easier-access travel
44. https://parks.canada.ca/voyage-travel/experiences/accessibilite-accessibility
45. [38] Accessible tourism in the natural spaces of Spain | spain.info
46. https://www.spain.info/en/top/accessibility-natural-spaces-spain/
47. [39] Nature Trails in Spain: routes and greenways | sustainability.spain.info
48. https://sustainability.spain.info/en/discover-spain/natural-paths-spain/
49. [43] 11.7 million tourists visited Uzbekistan in 2025
50. https://stat.uz/oz/matbuot-markazi-2/qo-mita-yangiliklar-2/66311-11-7-million-touristsvisited-